

„GLOSARUL LUI CREANGĂ“

DI Gh. Teodorescu-Kirileanu a publicat în *Șezătoarea*, vol. VIII (1904), pag. 156–161, o listă de aproape 100 de cuvinte din *Amintirile* lui Creangă „tălmăcite de însuși Creangă.“ În ediția „Minerva“ din 1906, alcătuită de d-sa cu Il. Chendi și cuprinzând operele complete ale lui Creangă, se dă și „Tălmăcirea cuvintelor mai neobișnuite, făcută de Al. Vasiliu și G. T. Kirileanu“, o listă mult mai lungă, de peste 1000 de cuvinte, folosind și lista de mai sus și indicând în notă că „tălmăcirile puse în semnul citației sânt ale lui Creangă.“ În sfârșit, în ediția critică cu note, variante și glosar de G. T. Kirileanu, publicată de Fundația Regală pentru Literatură și Artă (1939), se dă din nou lista de cuvinte din *Amintiri* „explicate de însuși Creangă“ (p. 301–306), de data aceasta și reproducerea fotografică a celor două foi (patru pagini) pe care a fost scrisă, cu lămurirea că ele au fost încredințate d-lui Kirileanu de Titu Maiorescu și că cuvintele și expresiile au fost înșirate de fiica lui Maiorescu, căreia-i închinase Creangă *Amintirile* sale și care ceruse explicarea lor. Păcat că nu mai dă în această ediție lista mult mai folositoare alcătuită de d-sa împreună cu Al. Vasiliu pentru ediția „Minerva“, căci lista cea scurtă cuprinde cuvinte și expresii numai din *Amintirea* III.

Chiar și așa, dacă explicațiile ar fi în adevăr de Creangă, ele ar avea, de bună seamă, o deosebit de mare valoare. Dar, cum vom vedea, lucrurile nu stau deloc astfel.

Singura dovadă că ele ar fi de Creangă este că Titu Maiorescu va fi spus așa d-lui Kirileanu. Dar Maiorescu a putut să se înșele.

Însuși d-l Kirileanu găsește că este ciudat că unele cuvinte întrebuițate de Creangă în scrierile lui sânt explicate greșit, ori îi sânt necunoscute.

Sunt cinci cuvinte explicate greșit, trei pentru care se spune „nu-l cunosc“, unul „nu-l cunosc bine“, pe lângă acestea despre un nume de sat, pomenit și în altă parte, se spune „presupun, nume propriu de cotună sau de sat“, în total deci zece cuvinte, din aproape o sută, necunoscute sau rău cunoscute, 10%.

Cuvintele explicate greșit, după cum arată chiar d-l Kirileanu, sunt următoarele :

Chirfosală — arătat ca însemnând „somnolență, piroteală“. În textul lui Creangă din *Amintiri*, III, p. 221, r. 25¹⁾ se spune: „se face o chirfosală ș’un răs în școală din pricina ursului celuiia, de-i pozună.“ Dl Kirileanu notează : „Explicație greșită, căci *chirfosală* înseamnă : amestecătură, harmalaie, incurcală : — înțeles care se potrivește cu textul. Pentru somnolență, piroteală este cuvântul *clifosală*, *clipoceală*, cu care se vede că a confundat Creangă cuvântul chirfosală, când a scris explicarea acestui cuvânt.“ Să fie oare cu puțință ca Creangă să fi făcut o astfel de confuzie, să înțeleagă aproape pe dos, după ce a întrebuințat atât de bine cuvântul ?

Gălămoz — „mi se pare că înseamnă un fel de *mocirlă*, sau poate că este o metateză din vorba *gomoloz* sau *gogoloz*, niște bobite de pâne sau de lut cu care se asvârle în joc, de glumă“. La această explicare din lista de cuvinte d-l Kirileanu arată că „nu se potrivește cu locul din *Amintiri*, III, p. 241, r. 8 : „să fi văzut ce blăstămăție și gălămoz era în casă : fe-reștile sparte, soba dărâmată, smocuri de păr smuls din cap, sânge pe jos,...“ Explicarea este deci : amestecătură, harababură. Cum ar fi putut Creangă să spuie „mi se pare“ și să explice atât de greșit un cuvânt întrebuințat atât de potrivit ?

Călepe de tort — „un băț lung având două craçane la fiecare din capetele lui pe care se deapănă lâna toarsă ; dacă însă se deapănă cânepa, atunci se chiamă *rășchitoriu*“. Deși explicația aceasta este etimologiceste exactă (vezi Dicț. Acad.), Creangă întrebuințează cuvântul în înțelesul derivat de „fire de tort rășchiate, scul“, ca și în bucata „Inul și cămeșa“, unde spune : „din fuior te-au făcut caer (pe tine fir de in), te-au pus în furcă și au început a toarce, prefăcându-te în *tort* sau ață.

¹⁾ Toate citațiile sunt după ultima ediție a d-lui Kirileanu.

Tortul l-au depănat pe *rășchitoriu* spre a-l face *căleap*; călepele s'au fiert cu leșie să se înalbească, apoi le-au pus pe vârtelniță " Cum ar fi putut Creangă să confunde cânepa toarsă, un scul de tort, cu unealta pe care se deapănă, când a lămurit tot în altă parte atât de bine și când acesta este și înțelesul cuvântului în pasajul din Amintiri ?

Tot așa „explicare greșită, care nu se potrivește cu textul lui Creangă“ pentru *donăneau și Săptămâna Hârței sau Cârneleaga* (v. pag. 303 și 305 cu explicațiile d-lui Kirileanu).

Cuvinte despre care se spune: „nu-l cunosc“ sunt următoarele :

Târnosiri. Pentru acesta se dă totuși aici explicația din Cihac : „consécration d'une église “ Dl Kirileanu însuși găsește că e „ciudat că Creangă, fost *diacon*, zice că nu-l cunoaște.“ Cred că trebuie să spunem hotărît : e cu neputință, cu atât mai mult că Creangă-l și explică oarecum în text : „Și câte târnosiri și sfințiri de biserici din nou“, întrebuițând un sinonim pentru variație.

Scrombăit : „după ce-ai purtat *ciubotele* atâta amar de vreme, umblând toată ziua în podgheazuri și le-ai *scrombăit* pe la jocuri și prin toate corhanele și coclaurile.“ În alt pasaj întrebuițează cuvântul *scroambe* pentru ciubote rele : „Și scroambele ieste a voastre is pocite, zise el.. Și iute mi-a scos *ciubotele* din picioare.“ Cum putea spune Creangă : nu-l cunosc ?

Sfârloagele : „Nu ți-i destul că m'ai amețit puindu-ți sfârloagele pe calup.“ Nici aici nu putem admite că Creangă nu mai știa că a vorbit despre niște ciubote rele și stricate și să spuie că nu cunoaște cuvântul.

Despre cuvântul *pașlise* se spune : nu-l cunosc bine, dar *parcă-i* „fugise.“ Cuvântul însemnează „a fugi“ în alt loc, tot în Creangă, dar textul din Amintirea III este : „Mai fiecare tovarăș al meu *furluase* câte ceva : unul mere domnești, altul pere de Rădășeni ; moș Bodrângă *pașlise* o grămadă de buci pentru ațâțat focul..“ Înțelesul e limpede și Creangă nu se putea îndoi. Se vede că cel ce a primit lista de cuvinte de explicat a căutat în dicționar sau le-a explicat după cum le știa el, dacă le știa, și nu s'a mai uitat și în textul din „Amintiri“ să vadă în ce înțeles e întrebuițat cuvântul, altfel n'ar fi putut să gre-

șească de atâtea ori sau să spună că nu cunoaște cuvinte al căror înțeles reese limpede din context.

La numele *Cogeasca-Veche*, despre care se arată în altă parte că este un sat din județul Iași, în care s'a născut părintele Isaiia Duhu, se explică aici prin „*presupun* nume de comună..“

În alt pasaj, vorbind de „popa Buligă... tămâet și aghez-muit gata des-diminează“, Creangă exclamă în glumă: „Dumnezeu să-l iepure!“ La explicări se adaugă: joc grosolan de cuvinte: iepure în loc de apere. E totuși ciudat ca Creangă să-și fi caracterizat gluma lui proprie cu cuvântul *grosolan*.

Ciudat mai este și de necrezut ca Creangă să încerce să explice prin cuvinte franțuzești: *tihărăi* — *râpi*, fr. *ravin*; *zărghitul* — zmintit, fr. *toqué*; *șotia* — *niche*, *tour*; *mă mogo-rogești* — *tu boudes*; *taclale* — cozerii, etc.

Concluzia logică a tuturor celor de mai sus este că aceste explicații nu sunt date de Creangă.

Pentru aceasta mai avem și *alte dovezi*, dacă examinăm și comparăm reproducerile fotografice ale acestor patru pagini cu acelea ale altor manuscrise ale lui Creangă, date în aceeași ediție.

Comparând ortografia lor constatăm că Creangă scrie: lână, cânta, când, cânepă, pământ, cuvânt, nouă, punând, împărat, deci are o ortografie etimologică, pe când cel care scrie explicațiile are o ortografie strict fonetică, cu: lînă, cuvînt, cîntece, cînd, cînepă, etc.

În sfârșit, oricine are cele mai elementare cunoștințe de grafologie vede dintr'odată că toate aceste foi n'au fost scrise de aceeași mână. Literele lui Creangă sunt mai ascuțite și cuvintele sunt de obicei scrise fără despărțiri între litere, iar punctele pe *i* sunt de cele mai multe ori puse după ce a fost scris tot cuvântul, pe când în cele două foi de explicări punctele pe *i* sunt puse totdeauna îndată după ce a fost scrisă litera și cuvintele sunt de cele mai multe ori scrise din mai multe bucăți. De asemenea și unele litere au o formă grafică deosebită: *t* este scris de obicei la Creangă ca în nemțește, cu bara jos, pe când în cele două foi bara este totdeauna sus. Și la alte litere cine observă cu atenție poate vedea deosebiri de scriere.

Cred că nu mai este nici o îndoială, pentru cine ține seama de toate cele expuse mai sus, că expresiile și cuvintele din micul glosar pentru *Amintirea III* NU sunt „tălmăcite de însuși Creangă“, ci de vrun filolog din cercul Junimii și nici chiar de unul dintre cei mai pricepuți (după cum se vede din explicațiile greșite) și care, în mod natural, când nu cunoștea cuvântul, recurgea la dicționarul lui Cihac și explica alteori cu cuvinte franțuzești, ceea ce nu era natural să facă Creangă.

Acest glosar nu trebuie să mai figureze de acum înainte în nici o ediție a lui Creangă, cel mult pot fi folosite unele explicații din el care sunt juste, dar în nici un caz să nu se mai compromită numele lui Creangă cu o astfel de lucrare superficială.

P. GRIMM.